

Halk Edebiyatında Bâde

M. URAZ

Halk Şâirleri arasındaki (Bâde) efsanesine göre, hakiki âşık ancak (Pir) elinden bâde içendir. Alelûmum içki mânâsında olan bâde; divân ve tekke şâirlerince de muhtelif telâk-kilere yol açmış ve an'aneler ortaya koymuş-tur.

Halk şâiri piri görmek ve onun elinden bâ-de içmek gibi muayyen ve değişmez bir ina-nış an'anesine bağlanmakla beraber, tarikat telkinleri neticesi ruhunda ilâhî aşk heyecanı uyandırmak için mânevî bir iksire ihtiyaç du-yan tekke şâiri de bu iksiri bâde, dolu, kızıl deli, dem gibi isimlerle anlatarak bunu piri-muşân adını da verdiği şeyhinden ve mürşî-dinden bekler. Halk şâirinin piri gibi, tekke ve hattâ divan şâirinin de piri-muşânı vardır. Di- van şâirlerinden bir damla bile içki içmemiş olanlar içinde humhaneden, meyhaneden, piri-muşândan ve bâdeden bahsedenler de çok gö-rülür. Bu bahsediş; eski devrin dar seriat iti-katlarına karşı geniş düşünüşün bir remzi ol-makla beraber, içkiyi Nedim gibi maddî mâ-nasında beyitleştirenler de vardır.

Diğer taraftan da içen, hayat ve dünya hâ-diselerine karşı kayıtsız görünen bir zümre-nin de:

İç bâde güzel sev var ise akl-ü şîr olur.

Dünya var imiş ya ki yok imiş ne umurun gibi sözlerine ve:

Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner: Gâm-ü şâdi-i felek böyle gelir böyle gider diyen deryadil ve kalender ruhlı şâirlere de tesadüf edilir. Zahit ve sofi şâir ise ancak ve yalnız:

Ey âşık-i dildâde gel nûş edelim bâde

Bir bâde gerek amma kim içile n'vade diye Cennette bâdeyi mübah görürken, halk şâiri de bunu pir elinden içmek iştiağını duyar.

Divan şâirlerinden kendisini, güzel telâkki ettiği kadından gayri tiplerin cazibesine kaptı- ranlar: Ne açık göz o pür efsunlardır

Ne başı örtülü mel'unlardır

diye kadını açık göz, pür efsun ve nihayet başı örtülü mel'unlar diye tavsif ve tel'in ederken, halk şâiri bâdeli âşık olduktan son- ra; saf kalpli, âhu gözlü, yetmiş iki örük saç- lı, tuba gazı gibi başı örtülü sevgili yoluna kendini kor ve öyle cefalar çeker ki yine kendi tâbirleriyle ölümü (Şeket serbeti) bilir:

Halk şâirlerinin hepsi bâde efsanesine bağlı değillerdir. Tarikatlarla kuvvetli alâkası olan- lar tıpkı tekke şâirleri gibidirler. Bunlar için- de bâde ile alâkası olmıyanlar bir taraf, Pir elinden içilen bâdenin üstad tanınmasını ha- tâ addedenler de vardır. Âşık Kemal şu kit- asında:

Pir elinden içtim çokları derler

Hâşâ ki bâdeyi üstad ederler

Doğruyu söylesen delidir derler..

Yitirmiş aklını divaneler var

demekle bu husustaki kanaatini anlatmış olur.

Bâdeli halk şâirleri; daha çok şehir ve cemiyet hayatına uzak kalanlar arasında gö- rülür. Bunlara göre bâde iki türlüdür:

1 — Er dolusu

2 — Pir dolusu

Er dolusu bâde, bu bâdeyi içerek âşık olan aynı zamanda kahraman da olur.

Sevdiği için ölümle göğüs göğüse gelir, maceraları kahramanlıkla doludur. Meşhur efsâne kahramanı Köroğlu gibi.

Pir dolusu bâde; bu bâdeden içen âşık sevgilisi arkasından yanar, cefalar çeker. Bu kahraman değildir. Vefakâr ve fedakârdır. Ercişli Emrah ve âşık Kerem gibi.

Ruhunda şâirlik olan, bir sevgili arayan, onun arkasından koşmak ve yıpranmak, öm- rünü bitirmek için coşkunlukta bulunanlar bâ- de içmeyi kavurucu bir ihtiyaç olarak duyar. Esasen şâir destanı vakalara hayran ve bâde efsanelerine yanan bir muhitte de olduğu için, bir taraftan bu gibi an'ane ve menkibe- lere ait malzeme onun ruhunda ve benliğinde toplanırken, diğer taraftan da nakledilen vak-

aların heyecanı da âsabi üzerinde müessir olmaktan hâli kalmaz. Gün geçtikçe sınırları bozulur. Nihâyet bir gün bir bahçede veya mezarlık kenarında uyuduğu zaman (Hazreti Pir) rüyasına girer, (Kudret gülü) dedikleri kolunu uzatır, iki türlü bâdeden hangisini verecekse; bir, iki, üç... sıra ile verir. Bu bâdelardan birincisi (kendi bir adı bin aşkına) ikincisi (Pirler aşkına) üçüncüsü de (sevdiği) kız aşkıdır. (Pir) kolunu kaldırır ve altından bir sevgili yüzü gösterir. Aşık onun üzerine atılır, (Pir) kolunu indirince sevdiği bir daha görünmez. (Pir) âşığı böylece (Çarh Çember) inden geçirerek aşk, vefa ve fedakârlık işlerinde imtihan ettikten sonra kaybolur. Âşık uyanır, kendini ya bir mezar taşına, ya bir ağaca veyahut bir bahçe parmaklığına sarılmış bulur. Ağlar, yıpranır, ağzından ve burnundan kan gelir. Artık bâde içerek âşık olduğunu anlar. İşte (Âşık şâirler) üzerine kurulan hikâye evvelâ bu bâde macerasile başlar ve bundan sonra destanı vak'alar birbirini takip eder gider..

Âşık şâirler, Pir elinden bâdeyi hemen her zaman rüyâda içer. Koroğlu efsânesinin şark rivayetinde; Koroğlu bâdeyi uykuda değil, uyanık iken Pir elinden içmiştir.

Sultan Murat tarafından babasının gözleri kör edilmeden evvel adı (Ruşen Ali) olan Koroğlu, babasının intikamını almak üzere aile ocağından ayrılıp da ilk seyahate çıktığı sırada (Bingöl) dağlarına gelmiş, yoldan geçerken bir pınarın başında üç derviş görmüş, dervişlere selâm vermiş, dervişler selâmını aldıktan sonra yanlarına çağırılmışlar, o da oturmuş, bir derviş ötekilere sormuş:

— Bu delikanlıya hangi bâdeden verelim?

Öbürleri demişler:

— Er dolusu lâyıktır.

Derviş elindeki tası yanındaki pınara daldırılmış, Ruşen Ali'ye vermiş, Ruşen Ali içmiş ve dervişe sormuş:

— Derviş baba bu nedir?

Derviş cevap vermiş:

— Oğlum o bâdedir. İç yaradanın aşkına.. Ruşen Ali bâdeyi içince vücudüne bir ateş yayılmış ve dervişlere:

— Derviş baba yandım.

Derviş

— Dur oğlum, bir daha bunu da Pirler aşkına iç...

— Baba yandım, bu ne ateştir?

Derviş — Dur oğlum nasibin bir daha var. O da seveceğin kız aşkına..

Ruşen Ali bunu da içince büsbütün ateş kesilmiş, (Hikmet-i Hüda) orada bulunan bir tahta parçasını eline almış ve o sâz olmuş, hiç saz çalmak bilmezken bir usta âşık gibi sazı çalmağa başlamış, dervişler ona:

— Hadi oğlum, artık senin adın Koroğlu'dur. Var Allah yolunu açık eylesin, demişler ve Koroğlu'nu yola vurmuşlar.

Ercişli Emrah'ın rüyâda başlayan bâde efsanesi de şöyle anlatılır:

Emrah bir gün Miroğlu Ahmet Beyin huzurunda babasından yediği bir tokat üzerine kaçmış ve bir mezarlık kenarına gelmiş:

Emrah orada Allaha şöyle dua etmiş:

— Ey yokları var eden... Ben saz çalmak bilmezdim. Babam bana bir sille vurdu. Ben bu derste gafil iken öğrendim. Ya babamın aşkıdan bana da ver; ya odur ki bu dakikada ruhumu al.

Emrahın duası kabul olmuş ve orada uyumuş kalmıştı.

(Hazreti Pir) o sırada yetişmiş ve Emraha şöyle demiş:

— Oğlum duan müstecap oldu (elindeki bâdeyi göstererek): Bu gördüğün aşk bâdesidir ve Pir dolusudur. Al bunu iç!..

Emrah bâdeye tutkal gibi yapıştı, fakat Pir:

— Dur oğlum dur; bu bâdeyi içmenin de erkânı var. Evvelâ seni beni yaradanın aşkına iç dedi.

Emrah bu sözleri tekrarladı ve bâdeyi içince üç yüz altmış altı damarına bir ateştir yayıldı ve:

— Pir baba yandım, bu nice bâde idi?

Pir — Oğlum bir içtin, nasibin iki daha var:

Pir ikinci bâdeyi de doldurup Emraha verince:

Emrah — Pir baba bu kimin aşkına?

Pir — Üçler, Beşler, Yediler aşkına değil.

Emrah bunu da içince ateş kesildi.